

Geel

Meer dan Van Goghs lievelingskleur

Retourneren aan de informatiebalie s.v.p.

Inhoud

Van Gogh en Geel	5
Zonlicht en warmte	9
Modern en gedurfd	17
Tinten geel	29
Goddelijk en gevoelig	38
Stem op de beste geur!	48
Olafur Eliasson	51
Hoe klinkt geel?	53

Geel

Meer dan Van Goghs lievelingskleur

Geel is verwarmend, uitbundig en stralend. Geel is gedurfd, opdringerig, soms ziekelijk. Geel is ook de kleur van Vincent van Gogh, vonden zijn kunstenaarsvrienden. Het geel van de zonnebloemen, de korenvelden en de zinderende zon in Zuid-Frankrijk.

Deze tentoonstelling onderzoekt voor het eerst de betekenissen van de kleur geel voor Van Gogh en zijn tijdgenoten. Kleur is eigenlijk een lichtverschijnsel dat na een complex proces in onze hersenen herkend wordt. Wij geven er betekenis aan, afhankelijk van tijd, cultuur of persoonlijke ervaring.

Laat je meenemen langs zonovergoten landschappen, moderne vrouwen en mystieke sferen in kunst, mode, muziek en literatuur van rond 1900. Op de verdieping hierboven dompelt Olafur Eliasson (1967) je onder in geel licht en speelt hij met je waarneming. Als sluitstuk presenteren studenten van het Conservatorium van Amsterdam composities die zij maakten bij een aantal werken uit deze tentoonstelling.

Video

Geel speelt een belangrijke rol in religie, politiek, identiteit, kunst en creativiteit. Deze beelden geven een indruk hoe deze kleur door de eeuwen heen in verschillende culturen en disciplines is ingezet.

Van Gogh en Geel

‘Het was zijn lievelingskleur zoals u misschien nog weet, het symbool van het licht dat hij in de harten en in de kunstwerken zocht.’, schreef kunstenaarsvriend Emile Bernard kort na Van Goghs dood.

Natuurlijk gebruikte Van Gogh ook andere kleuren om de wereld om hem heen weer te geven. Toch werd hij al vroeg geassocieerd met geel door de iconische werken die hij in Zuid-Frankrijk maakte.

Vooraf in de periode dat Van Gogh in Arles woonde speelde geel een cruciale rol in zijn schilderijen. De zonnige omgeving met de korenvelden en okerkleurige huizen inspireerde hem om veel geel te gebruiken. De kleur daagde Van Gogh ook uit als kunstenaar. Hij schilderde zijn beroemde serie Zonnebloemen als ‘symfonieën’ in blauw en geel of alleen geel. Hij schreef dat hij alles uit de kast moest halen om ‘de hoge gele noot’ te bereiken. Geen andere kleur hield hem zo bezig.

Vincent van Gogh (1853-1890)

Zonnebloemen, 1889

olieverf op doek

Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Het vergt lef: een schilderij maken dat bijna helemaal geel is, knalgeel. Van Gogh zette dan ook al zijn energie in om, zo schreef hij, 'die goudkleuren en die bloementonen te laten versmelten'. Het stilleven met zonnebloemen zit vol warmte, bloei en levenslust, tegelijkertijd verwijzen de uitgebloeide bloemen naar verval. Toch overstraalt het geel elk donker gevoel.

Van Gogh bouwde de kleur op in verschillende lagen, verfstreken en diktes – hij gebruikte geel niet alleen als kleur maar als tastbaar materiaal. Geel wordt zo het onderwerp zelf.

Vincent van Gogh (1853-1890)

Korenveld, 1888

olieverf op doek

Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Een verwilderd veldje met rijpe gele korenaren onder een turquoise lucht die een zonnige dag belooft. Het is een van Van Goghs vele studies van korenvelden in de omgeving van Arles. Geel was voor hem de kleur van de zomer. Hij beschreef het landschap in juni: ‘... tonen van goud van allerlei kleur, groengoud, geelgoud, rosgoud, dito brons, koper, enfin van citroengeel af tot de dofgele kleur van b.v. een hoop gedorst graan.’

Vincent van Gogh (1853-1890)

Het Gele Huis (De straat), 1888

olieverf op doek

Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Volgens Van Gogh kon je eigenlijk geen geel of oranje gebruiken zonder blauw, en andersom. Deze twee kleuren versterken elkaar en zorgen zo voor extra uitdrukingskracht. En dat was waar hij naar op zoek was. 'Het motief is zo moeilijk! Maar juist daarom wil ik het onder de knie krijgen. Want het is ontzagwekkend, die gele huizen in de zon en dan de onvergetelijke helderheid van het blauw. Ook de hele grond is geel.'

Zonlicht en warmte

Geel is van oudsher dé kleur om de zon en het zonlicht te verbeelden. Van Gogh zocht in Zuid- Frankrijk naar het heldere licht en de warmte van de zon. Hij schreef: ‘Een zon, een licht dat ik, bij gebrek aan beter, alleen maar geel kan noemen – bleekzwavelgeel, bleekcitroengeel, goud. Wat is geel toch mooi!’

De zon straalt eigenlijk wit licht uit, maar het witte licht is samengesteld uit alle kleuren van de regenboog. Wanneer het door de dampkring komt wordt het licht verstrooid. Het resultaat daarvan is dat de lucht blauw kleurt en de zon geel. Bij zonsopgang of -ondergang kleurt de lucht mee in vele gele tonen. Een magisch effect dat talloze kunstenaars probeerden te vangen.

In de 19de eeuw kwamen er allerlei nieuwe lichtbronnen bij, zoals het gaslicht en elektrisch licht. Ook binnen kon het stralend geel worden.

Hoe ruikt het geel van zonlicht en warmte?
Ontworpen door de geurexperts van Robertet,
Grasse.

Joseph Mallord William Turner (1775-1851)

Naar het bal (San Martino), tentoongesteld 1846

olieverf op doek
Tate, Londen

Net als Van Gogh aanbad Turner de zon. 'De zon is God', zei hij ooit. Het geel van de ondergaande zon staat in dit late werk centraal. De gebouwen van Venetië doemen op uit de sluier van licht. Het is diffuus en mysterieus. Om de vluchtigheid van het zonlicht te vangen, werden Turners schilderijen steeds experimenteler en abstracter - met geel als zijn signatuur. Critici schreven dat hij aan 'gele koorts' leed of met mosterd schilderde.

Spotprent van J.M.W. Turner,
Almanack of the Month, juni 1846

Vincent van Gogh (1853-1890)

Korenveld met maaier, 1889

olieverf op doek

Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Je kan de hitte bijna voelen. In Korenveld met maaier laat Van Gogh de zon zinderen; met een groengeel in de lucht, warme tinten geel voor het koren en lichtpaars als contrast voor de heuvels in de schaduw. Om de zon zette hij lichtgele verfstreken. Maar het schilderij vertelt meer: de maaier symboliseert de vergankelijkheid van het leven. Toch is de sfeer niet somber, 'bij een zon die alles onderdompelt in een fijn gouden licht', zoals Van Gogh schreef.

Paul Signac (1863-1935)

Ondergaande zon. Sardine vissen. Adagio. Opus 221, 1891

olieverf op doek

Museum of Modern Art, New York.

Legaat van mevr. John Hay Whitney, 1998

Signac schilderde de laatste zonnestralen van de dag in een palet van gele stippels, richting oranje en roze. Zo probeerde hij de glinstering van het licht weer te geven. Het geeloranje van de lucht en de weerspiegeling ervan in het water contrasteren met de vissersboten in blauw en paars. De evenwichtige kleuren, samen met de stippeltechniek, roepen de kalmte van de avond op zoals een rustig muziekstuk, een 'adagio'.

Parasol, c. 1910

zijde met borduursel
Modemuseum Hasselt

Waar een paraplu bescherming biedt tegen de regen, houdt een parasol de zon op afstand. In de 19de en het begin van de 20ste eeuw was het een onmisbaar modeaccessoire, samen met handschoenen en een hoed. Een lichte huidskleur was het schoonheidsideaal. Het zonlicht zal door deze parasol van zachtgele zijde een warme gloed geworpen hebben op het gezicht van de draagster.

Piet Mondriaan (1872-1944)

Duin I, 1909

olieverf op karton

Kunstmuseum Den Haag. Legaat van Salomon B. Slijper

In horizontale kleurlijnen, heel los geschilderd, geeft Mondriaan het effect weer van het zonlicht op een duin bij Domburg in Zeeland. Het heldere geel botst tegen de andere kleuren en laat het doek oplichten. Licht, lucht en zand vloeien samen. De vereenvoudiging van vormen en kleuren laat een intense, innerlijke beleving van het licht zien. Mondriaan wilde uiteindelijk universele kunst maken die niet langer de zichtbare wereld toonde, maar een vergeestelijkte.

Marc Chagall (1887-1985)

La chambre jaune (De gele kamer), 1911

olieverf op doek

Fondation Beyeler, Beyeler collectie, Riehen/Basel

Deze kamer zindert van een vreemde energie. Dat komt niet alleen door de wonderlijke figuren en de koe, maar ook door de overdadige gele en groene kleur. Chagall maakte het werk kort nadat hij van Rusland naar Parijs verhuisde. De jonge kunstenaar was onder de indruk van de bruisende stad vol felle lichten, kleuren en nieuwe kunst. De Gele Kamer zou wel eens gevuld kunnen zijn met het (kunst)licht van deze indrukken. Midden in die warme gloed licht de witte samovar (Russische waterkoker) op.

Vincent van Gogh (1853-1890)

Portret van Camille Roulin, 1888

olieverf op doek

Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Bij het licht van een gaslamp zette Van Gogh Camille Roulin op het doek, de zoon van de lokale postbeambte. De witte muur achter de jongen kleurde hij geel, net als een deel van zijn gezicht, dat hij bedekte met losse, gele penseelstreken – een effect alsof het gaslicht over het doek flakkert. Van Gogh had in het Gele Huis in Arles gas laten aanleggen om ook 's avonds te kunnen schilderen.

Modern en gedurfd

Eind 19de eeuw werd de kleur geel geassocieerd met alles wat modern, gedurfd en decadent was. Deze betekenis was verbonden met Franse gele romans van vernieuwende schrijvers, zoals Emile Zola. Voor Van Gogh en andere tijdgenoten stonden deze boekjes symbool voor de moderne tijd. Vrouwen die ze lazen, golden als onafhankelijk en rebels.

Geïnspireerd door de reputatie van de gele romans verscheen in Engeland het tijdschrift *The Yellow Book*. Daar werd later gesproken van 'the yellow nineties'; een periode waarin de Victoriaanse burgerlijkheid plaats maakte voor de 'scandaleuze' Franse invloeden van schoonheid, individualisme en decadentie.

Geel drong door in mode, interieur, reclame en de literatuur zelf. Zoals een journalist schreef: 'Het was de kleur van dat moment, het symbool van de tijdgeest.'

Ruik hier de geur van modern en gedurfd geel. Ontworpen door de geurexperts van Robertet, Grasse.

Vittorio Matteo Corcos (1859-1933)

Een middag op de veranda, 1895

olieverf op doek
privécollectie

Het is een warme zomermiddag. Terwijl de jonge man verdiept is in zijn krant, kijkt de vrouw de toeschouwer direct aan. Op de grond naast haar liggen verschillende gele romans uitgestald, in die tijd zeer gewaagd leesvoer. Vittorio Corcos gaf hiermee een boodschap af: deze jonge vrouw is modern, zelfverzekerd en ze verontschuldigt zich niet voor haar literaire keuze. Zo krijgt het op het eerste gezicht lieflijke schilderij een spannende ondertoon.

Vincent van Gogh (1853-1890)

Stapels Franse romans, 1887

olieverf op doek

Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Van Gogh hield erg van eigentijdse Franse literatuur en verbeeldde de boeken in verschillende van zijn schilderijen, zoals hier. De meeste zijn de bekende gele romans van de Parijse uitgever Charpentier. Voor Van Gogh vertegenwoordigden deze romans het echte, moderne leven – inclusief rauwe thema's zoals prostitutie en alcoholisme. Andere kunstenaars lieten deze vernieuwende houding ook zien door de gele boekjes in hun schilderijen af te beelden.

Franse romans, 19de-begin 20ste eeuw

Bibliotheekcollectie Van Gogh Museum,
Amsterdam en privécollectie

Ramon Casas (1866-1932)

Decadente jonge vrouw (Na het bal), 1899

olieverf op doek

Museu de Monserrat, Barcelona.

Schenking van Josep Sala Ardiz, 1980

Een modieuze jonge vrouw ligt bij te komen van een avondje uit met een geel boekje in haar hand. Tijdgenoten van Casas herkenden het direct als een Franse roman van Emile Zola of Joris-Karl Huysmans, of erger, een erotische roman in een anonieme gele omslag. Zoals de titel aangeeft, is de vrouw 'decadent'. Dit betekent dat ze houdt van stijl, schoonheid en plezier, en zich afzet tegen burgerlijke fatsoensregels.

The Yellow Book, 13 delen, 1894-1897

Bibliotheekcollectie Van Gogh Museum, Amsterdam

‘Het zal betoveren, het zal lef tonen, het zal zich onderscheiden. Het zal een boek zijn’, luidde de aankondiging van The Yellow Book. Het Engelse tijdschrift brak met allerlei tradities: het was knalgeel, het zag eruit als een boek en er waren veel bijdragen van vrouwen. Daarnaast stonden de illustraties los van de tekst – zoals ook te zien in de inhoudsopgave achterop. Het lef zat hem vooral in de omslagen en illustraties van Aubrey Beardsley. Zijn glimlachende vrouwenfiguren of gemaskerde gestalten in dubbelzinnige situaties choqueerden én verleidden.

James Tissot (1836-1902)

Avond (Het bal), 1878

olieverf op doek
Musée d'Orsay, Parijs

Geel was eind 19de eeuw een modieuze kleur, maar een met risico's. Een gele jurk kon jeugdig en vrolijk ogen, maar in een net andere tint schreeuwerig en uitdagend worden; de kleur werd al eeuwen in verband gebracht met prostituees. Tissots Avond laat die dubbelzinnigheid van geel scherp zien. Een jonge vrouw verschijnt in een bedekte maar overdadige goudgele jurk op een bal aan de arm van een veel oudere man. Is hij haar vader of haar minnaar?

Baljapon, c. 1895

Fluweel, goudpassement, struisvogelveren en satinet
Amsterdam Museum

Deze avondjapon was van Marie van Someren Brand-Zoethout (1866-1897). Vermoedelijk droeg zij de jurk tijdens haar huwelijksfeest in 1895 of tijdens de opening van het Stedelijk Museum in Amsterdam, waar haar man de conservator was. De warmgele kleur in combinatie met de rijke fluwelen stof, de struisvogelveren en indrukwekkende sleep ademt ingetogen luxe uit. De enorm smalle taille van 54 cm was heel modieus. 's Avonds zal de jurk extra hebben geschitterd in kaarslicht of elektrisch licht.

Pierre Bonnard (1867-1947)

Affiche voor het merk France-Champagne, 1891

kleurenlithografie op papier

Van Gogh Museum, Amsterdam (Staat der Nederlanden)

Pierre Bonnard was pas 22 jaar toen hij dit reclameaffiche ontwierp voor een Frans champagnemerken. Het was gelijk een succes. Hij combineerde een vrolijke jonge vrouw met speelse contourlijnen in vrijwel enkel geel en zwart. Alles bruist en bubbelt. Geel is een signaalkleur en werd daarom veel gebruikt voor affiches. Daarnaast had Bonnard kort ervoor Gauguins opvallend gele Volpini-serie (hiernaast) gezien op een tentoonstelling.

Paul Gauguin (1848 -1903)

Bretonse baadsters (Baigneuses Bretonnes),

De vreugden van Bretagne (Joies de Bretagne),

**Pastorales, Martinique & De oude vrijsters, Arles (Les vieilles filles, Arles),
uit de prentenserie Volpini, 1889**

zinkografie op papier

Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Kort na zijn verblijf bij Van Gogh in Arles maakte Gauguin een grafiekserie om zijn bekendheid te vergroten. In 10 zinkografieën presenteerde hij zijn stijl en thematiek, als een visitekaartje. Ongebruikelijk zijn de grote vellen papier in een intens gele kleur. Daarmee onderscheidde Gauguin zich als eigenzinnig kunstenaar en viel hij op. Mogelijk liet hij zich in de keuze voor geel inspireren door Van Goghs schilderijen.

Beelden: Film ‘The Yellow Wallpaper’, 2022, naar het verhaal van Charlotte Perkins Gilman, 1892

Regie door Petra Zélie

Alexandra Loreth (als Jane)

Productie door Hysteria Pictures and Emerald Giant Productions

De hoofdpersoon in *The Yellow Wallpaper* beschrijft het behang in haar slaapkamer als ‘afstotelijk, bijna weerzinwekkend; een smeulend, vunzig geel, door het langzaam draaiende zonlicht vervaagd tot iets eigenaardigs’. Van haar man moet ze volledige rust houden vanwege een ‘zenuwdepressie’, iets dat de schrijver Charlotte Perkins Gilman zelf meemaakte. De vrouw raakt geobsedeerd door het gele behang, en door een vrouwfiguur die achter het patroon gevangen lijkt te zitten. Ze raakt ervan overtuigd dat ze de vrouw moet bevrijden. Het gele behang symboliseert het patriarchaat dat vrouwen beknelt.

Dat behang heeft zo'n wonderlijke kleur geel!
Het doet me denken aan alle gele dingen die ik
ooit heb gezien - en dan geen mooie dingen zoals
boterbloemen, maar oude, viezige, lelijke
gele dingen. En er is nog iets anders aan de hand
met dat behang - de geur!

Tinten geel

Geel als verse boter, ziekelijk citroengeel of goudtonen, zo omschreef Van Gogh de gelen in zijn schilderijen. Dankzij de nieuwste synthetische pigmenten hadden hij en zijn tijdgenoten verschillende tinten geel tot hun beschikking: naast het natuurlijke gele oker, was er Napels geel, prijzig cadmiumgeel en het wat goedkopere chroomgeel dat in drie variaties kwam. Deze moderne kleuren waren fel en levendig, maar verkleurden soms.

19de-eeuwse kunstenaars kozen hun kleuren vaak op basis van kleurtheorie. Zo was de complementaire kleurtheorie van Michel-Eugène Chevreul van grote invloed. Van Gogh combineerde vaak contrasterende kleuren, zoals geel-blauw en geel-paars. Hierdoor leken de kleuren nog krachtiger en waren ze toch in balans. Ook door verschillende tonen van één kleur te gebruiken bereikte hij harmonie, wat experimentele, bijna monochrome schilderijen opleverde.

Diverse gele pigmenten en stuk ruwe oker

Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) |
Rijkserfgoedlaboratorium, Amsterdam, Verffabriek Old Holland,
Driebergen. Collectie Charlotte Caspers

Pigmenten zijn heel kleine, onoplosbare korrels die kleur geven. Om er verf van te maken worden ze gemengd met een bindmiddel zoals lijnolie of eigeel. Chroomgeel was Van Goghs favoriete geel; het was heel helder en dekkend. Een Franse scheikundige ontdekte het element chroom eind 18de eeuw, en rond 1810-15 was het pigment beschikbaar. Turner was een pionier in het gebruik van chroomgeel. Het oudst bestaande gele pigment is gele oker, dat als mineraal in de grond zit. Het werd al in de prehistorie gebruikt.

Edouard Manet (1832-1883)

De citroen, 1880

olieverf op doek
Musée d'Orsay, Parijs

De citroen is een klein meesterwerk in het gebruik van geel. Manet concentreerde zich op één enkele citroen. Het heldere geel van de vrucht contrasteert met een eenvoudig donker bord en een achtergrond in de stijl van schilders uit de 17de eeuw. Manet werkte met subtiele licht- en schaduweffecten, met reflecties, en creëerde zijn eenzame citroen – kijk maar eens goed – vanuit vele tinten geel.

Vincent van Gogh (1853-1890)

Kweeperen, citroenen, peren en druiven, 1887

olieverf op doek

Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Nog voordat Van Gogh naar Zuid-Frankrijk ging en aan zijn beroemde Zonnebloemen begon, maakte hij in 1887 al dit haast monochrome gele stilleven. Korte, losse penseelstreken in verschillende tinten geel geven het schilderij ritme en energie. Slechts hier en daar breekt een contrasterend kleuraccent door. Van Gogh schilderde zelfs de lijst geel. Hij gebruikte vooral chroomgeel, soms gemengd met zinkgeel. Maar de intensiteit ervan was niet blijvend: chroomgeel verdonkert – net zoals bij Zonnebloemen.

Cuno Amiet (1868-1961)

Tête de femme, Annel (Hoofd van een vrouw, Annel), 1906

olieverf op doek

Kunsthhaus Zürich. Schenking van Ottilie W. Roederstein, 1920

In dit portret van zijn vrouw Anna dompelde Cuno Amiet het doek onder in geel. Hij bracht de verf aan met losse, afzonderlijke penseelstreken en plaatste de donkergele stippen duidelijk zichtbaar op de lichtere achtergrond. Anna's hoed lijkt bijna in dit patroon te verdwijnen tot een paar roze, groene en lichtgele accenten de contouren terugbrengen. Amiet schilderde in 1906-1907 meer portretten waarin hij experimenteerde met verschillende tinten van één kleur.

Doos van rood lakwerk met bolletjes wol

Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Het effect van een kleur is afhankelijk van de kleur ernaast, zo leerde Van Gogh. Maar welke kleurcombinaties geven het sterkste effect? En hoeveel variaties bestaan er binnen één kleur? In plaats van met dure verf, testte Van Gogh het effect met gekleurde draden wol. In deze kist bewaarde hij de bolletjes wol, waarvan die met geeltinten passen bij het stilleven met kweeperen.

Michel-Eugène Chevreul (1786-1889)

De la loi du contraste simultané des couleurs & Moyen de définir et de nommer les couleurs (appendix), 1889

Charles Blanc (1813-1882)

Grammaire des arts du dessin, 1867

Bibliotheekcollectie Van Gogh Museum, Amsterdam

De Franse scheikundige M-E. Chevreul schreef in 1839 voor het eerst over de 'wet van simultane kleurcontrasten': hoe kleuren elkaar beïnvloeden als je ze gelijktijdig ziet en hoe bepaalde kleuren elkaar aanvullen. Kunsthistoricus Charles Blanc maakte deze kleurtheorie breed toegankelijk in een praktisch handboek. In zijn kleurencirkel staan de primaire kleuren (geel, blauw, rood) tegenover hun complementaire kleuren (paars, oranje, groen); samen versterken ze elkaar.

František Kupka (1871-1957)

Vorm van geel (Notre Dame), 1911

olieverf op doek

Collectie Gabriele und Werner Merzbacher, in langdurig bruikleen aan Kunsthaus Zürich

Kupka onderzocht in dit schilderij het effect van geel en de verbondenheid tussen kleur en vorm. Hij gebruikte een reeks warme tinten geel, hier en daar bruin, en contrasteerde deze met koeler wit, paars en blauw – net als in de kleurtheorie van Chevreul. De abstracte vormen rangschikte Kupka als zonnestralen, waardoor het geel buiten de grenzen van het doek verder lijkt te gaan. Het 'Notre Dame' van de titel verwijst naar de lichteffecten van glas-in-loodramen in een kathedraal.

Stalenboek: Die Anilinfarben der Badischen Anilin- & Soda-Fabrik (BASF), 1900

Bibliotheekcollectie Textielmuseum Tilburg

Meisjesschoenen, 1870-1914

leer, zijde en satijn
Kunstmuseum Den Haag

Deze felgele schoentjes laten goed zien dat de synthetische kleurenrevolutie niet alleen de schilderkunst, maar ook de modewereld veranderde. De introductie van kunstmatige (aniline) kleurstoffen gaf ontwerpers en producenten toegang tot een heel nieuw palet aan levendige kleuren. Deze avondschoentjes stralen alsof ze gisteren zijn gemaakt.

Goddelijk en gevoelig

Voor verschillende kunstenaars rond 1900 kon kleur ook op zichzelf iets betekenen, los van de werkelijkheid. Het werd een belangrijk middel om emoties, gedachten of ideeën te communiceren.

Voor hun kleurensymboliek leunden kunstenaars vaak op sociale codes of christelijke tradities. Geel werd geassocieerd met de lente en Pasen, met goddelijk licht en nieuw leven. Daarnaast was de theosofie, een spirituele beweging, van grote invloed. Net als de ideeën van schrijver-denker Johann von Goethe, die over geel schreef: 'In zijn hoogste zuiverheid heeft het een sereen, vrolijk, mild-opwindend karakter.' Geel kon volgens hem echter snel vervuild raken en dan iets onaangenaams krijgen.

Wassily Kandinsky nam veel hiervan mee in zijn ideeën over kleur. Geel noemde hij een 'typisch aardse kleur' die doet denken aan het schelle geluid van trompetten. Van Gogh hanteerde geen vaste betekenis van geel, maar verbond deze aan een emotie die hij in een specifiek schilderij wilde uitdrukken.

Hoe ruikt de geur van goddelijk en gevoelig geel?
Ontworpen door de geurexperts van Robertet,
Grasse.

Vincent van Gogh (1853-1890)

De opwekking van Lazarus (naar Rembrandt), 1890

olieverf op doek

Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Van Gogh ‘vertaalde’ met dit werk een zwart-wit prent van een schilderij van Rembrandt in kleur. Opvallend genoeg liet hij daarbij de hoofdfiguur, Christus, weg. Hij legde de focus op Lazarus, zijn zussen en een grote, opkomende zon. Niet Christus, maar de kracht van de zon brengt de dode man weer tot leven. Lazarus lijkt met zijn rode baard op Van Gogh zelf, die op dat moment in een psychiatrische instelling verbleef.

Aristide Maillol (1861-1944)

Het kind gekroond, c. 1890-1892

olieverf op doek

Collectie Dina Vierny - Musée Maillol, Parijs

In *Het kind gekroond* springt de gele achtergrond in het oog. Een kleur die wordt geassocieerd met de jeugd en de bloei van het leven. Het past prachtig bij het jonge meisje, dat gekroond wordt met een krans van bladeren en madeliefjes. Een lenteritueel dat haast religieus of mystiek aanvoelt. Net als veel andere kunstenaars rond 1900 gebruikte Maillol eenvoudige vormen en heldere kleurvlakken om een diepere, symbolische betekenis over te brengen.

Cuno Amiet (1868-1961)

De gele heuvel, 1903

tempera op textiel

Kunstmuseum Solothurn, Dübi-Müller-Stiftung

Toen de Zwitserse Cuno Amiet in 1905 dit schilderij van een knalgele heuvel tentoonstelde, maakte het indruk op de jonge kunstenaars van de groep Die Brücke. Hij sloot zich bij deze nieuwe beweging aan. De felle kleuren lijken onnatuurlijk, maar komen voort uit eerder, realistischer werk met bloemenweiden vol gele paardenbloemen. Hier vereenvoudigde Amiet dat tot effen kleurvlakken zonder details. Voor hem stond geel voor de lente, nieuw leven en de uitbundigheid van de natuur.

Hilma af Klint (1862-1944)

Parsifal, No. 61, 62, 69, 70, 79, 85, 1916

aquarel en potlood op papier

Courtesy Hilma af Klint Foundation, Stockholm

Af Klints Parsifal-serie bestaat uit maar liefst 144 veelkleurige, abstracte werken. De titel verwijst naar de middeleeuwse Koning Arthur-legende, waarin de ridder Parsifal op zoek gaat naar de Heilige Graal. Af Klint verbeeldde de zoektocht naar spirituele kennis en het goddelijke als een reis in kleur door verschillende dimensies en bewustzijnsniveaus. In de theosofie betekent de kleur geel 'sterk inzicht' en deze gele vlakken markeren mogelijk een bepaald moment in Af Klints innerlijke reis. Sommige hebben tekst die een richting aangeeft, zoals 'bakåt' (achteruit).

**Annie Besant (1847-1933)
& C.W. Leadbeater (1854-1934)**

Gedachtevormen, 1905

C.W. Leadbeater (1854-1934)

De zichtbare en onzichtbare mensch, 1903

Bibliotheekcollectie Theosofische Vereniging, Naarden

In 1875 richtte Helena Blavatsky in New York de Theosophical Society mede op. Haar ideeën over tijdloze goddelijke wijsheid en de manieren om deze te ontdekken, sloegen aan bij veel kunstenaars. Net als de illustraties uit deze publicaties. De boeken laten zien hoe bepaalde gedachten en emoties voor helderzienden zichtbaar zijn in kleuren en vormen. Heldergeel staat voor 'hoge verstandelijkheid', gele vlekken duiden op 'intellectuele vaardigheden', en gele 'kronkels' de wil om iets te begrijpen. Zowel Kandinsky als Af Klint grepen in hun werk terug op deze ideeën van de theosofie.

Kazimir Malevich (1879-1935)

Ten hemelopneming van een heilige, 1907-1908 en Naakt met geheven handen, 1908

potlood en tempera op karton

Stedelijk Museum Amsterdam, bruikleen Stichting Khardzhiev

Er is veel te zien in deze kleine tekeningen. Geel voert de boventoon, vermengd met groen en oranje. De kleur en het formaat doen denken aan gouden iconen uit de Orthodox-christelijke traditie: religieuze voorstellingen die een hemelse werkelijkheid zichtbaar maken. In Ten hemelopneming van een heilige en Naakt met geheven handen duiken overal religieuze en mystieke elementen op: heiligen met halo's, engelen, foetussen, een stralende lichtbron. Malevich zette het geel in als symbool voor wedergeboorte en verlichting, misschien een verwijzing naar het christelijke Paasverhaal.

Wassily Kandinsky (1866-1944)

Grosse Studie (Grote Studie), 1914

olieverf op doek

Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam

Kleur was volgens Kandinsky het middel bij uitstek om de ziel van de toeschouwer aan te spreken, te laten 'vibreren' zoals hij dat noemde. In zijn boek *Over het geestelijke in de kunst* (1912) zette hij zijn ideeën uiteen. Geel en blauw waren belangrijke tegenpolen: de een aards en actief, de ander spiritueel en diepgaand. Met kleurcontrasten of onverwachte kleuren, zoals in dit werk, daagde Kandinsky de kijker uit de verborgen spirituele werkelijkheid te ontdekken.

Audio: Alfred Schnittke. Yellow Sound, naar Wassily Kandinsky, 1974

Courtesy of Toccata Classics, 2009

Beelden: Uitvoering van Wassily Kandinsky's Der Gelbe Klang (De gele klank), Bayerische Staatsoper, 2014

Bayerische Staatsoper. Courtesy of Michael Simon

Kandinsky wilde met zijn eerste experimentele theaterstuk Der Gelbe Klang (De gele klank) een universele kunsttaal promoten die alle zintuigen aansprak. Een 'synesthetisch' spektakel, zonder logisch verhaal. De hoofdfiguren, gele reuzen, kunnen gezien worden als personificaties van geel en diens eigenschappen: aards, aanwezig en krachtig. Het stuk werd in Kandinsky's tijd nooit uitgevoerd. De latere uitvoeringen zijn interpretaties van Kandinsky's heel summiere tekst. Zo ook de compositie van Alfred Schnittke uit 1974.

‘Tussen de rotsen staan de reuzen geruisloos met elkaar te fluisteren.. Heel even blijft het toneel zwart. Dan stroomt er een zwak geel licht het toneel op, dat steeds een beetje intenser wordt, totdat het hele toneel baadt in intens citroengeel. Naarmate het licht sterker wordt, wordt de muziek zachter en donkerder.’

Stem op de beste gele geur!

Drie geurontwerpers van de Zuid-Franse Robertet group ontwierpen de drie unieke gele geuren voor deze tentoonstelling. Ze gebruikten hiervoor met name natuurlijke ingrediënten, zoals citrus, bergamot, jasmijn en kamille. De geuren verrijken de beleving van de kunstwerken, en van de kleur geel. Welke geur past volgens jou het beste bij geel?

Meer weten over Robertet, het bedrijf dat al sinds 1850 natuurlijke grondstoffen maakt voor parfums, aroma's en cosmetica in Grasse?

Marie Huguenot

“A solar burst of citrus, warming into glowing jasmine.”

Title: Summer Sun

Ingredients:

BERGAMOT EO*

LEMON EO*

TRANSPARENT FLOWERS

JASMINE EGYPTE ABS FFL*

TOBACCO ABSOLUTE*

CEDARWOOD ATLAS EO*

INCENSE SOMALIA EO*

Karine Vinchon-Spehner

“A glow of wild daffodil, softening into patchouli - the feeling of a silk drape over warm skin.”

Title: Decadent Modernity

Ingredients:

ROCKROSE SPAIN ABS*

WILD DAFFODIL ABS*

TUBEROSE INDIA ABS*

YLANG NOSY BE EO*

PATCHOULI INDONESIA HE*

CEDAR VIRGINIA HE*

LIQUID UPCYCLED VANILLA*

Sidonie Lancesseur

“The energy of pink pepper meets the depth of incense and woods to evoke a new form of sacred.”

Title: Incense Origin

Ingredients:

PINK PEPPER EO*

INCENSE EO*

INCENSE ABS*

CEDARWOOD EO*

SANDALWOOD

LABDANUM*

Olafur Eliasson

‘Ik zie rood, ik zie blauw, maar ik ervaar geel’, zo beschrijft Olafur Eliasson (1967) het gevoel dat geel bij hem oproept. Deze nieuwe installatie is het resultaat van het samenbrengen van verschillende bestaande elementen.

Colour experiment no. 78 (2015) bestaat uit monofrequentie-lampen die licht uitzenden op één enkele golflengte binnen het gele spectrum. Alle kleuren verdwijnen geleidelijk, behalve tinten van geel en zwart. Deze bewuste beperking van kleurwaarneming vergroot de aandacht voor het proces van zien. Het werk *Who is afraid yellow flower ball* (2006) is te zien in een aparte ruimte.

Neem de tijd om het volledig te ervaren.

Duur: 2.22 minuten

Deze installatie van Olfaur Eliasson is mogelijk gemaakt dankzij de genereuze steun van Piet van der Slikke & Sandra Swelheim

Olafur Eliasson (1967)

Colour experiment no. 78, 2015

Met dank aan de kunstenaar neugerriemschneider, Berlin; Tanya Bonakdar Gallery, New York ©2015 Olafur Eliasson

Olafur Eliasson (1967)

Who is afraid yellow flower ball, 2006

Met dank aan de kunstenaar neugerriemschneider, Berlin; Tanya Bonakdar Gallery, New York ©2015 Olafur Eliasson

Hoe klinkt geel?

Speciaal voor de tentoonstelling Geel is het Van Gogh Museum een bijzondere samenwerking aangegaan met het Conservatorium van Amsterdam. Geel vond niet alleen in beeldende kunst een plek, maar ook in muziek. Kandinsky verbond bijvoorbeeld muziektonen aan kleurtoetsen.

Vier opleidingen bundelden hun krachten; Compositie, Pop, AEMA en Live Electronics. 20 studenten van deze opleidingen maakten nieuwe composities bij werken uit de tentoonstelling. Drie van deze creaties zijn in de volgende ruimte te beluisteren.

Alle werken zijn online te beluisteren via de playlist.

Pak een hoofdtelefoon, kies een schilderij en zorg dat het juiste kanaal is ingesteld. Elk kanaal heeft een eigen unieke kleur.

Cuno Amiet, De gele heuvel	- - - - -	Blauw
Marc Chagall, La chambre jaune (De gele kamer)	- -	Rood
William Turner, Naar het bal (San Martino)	- - - - -	Groen

Graag na gebruik de hoofdtelefoons weer aan het rek ophangen.

De gele heuvel

Deze compositie is gemaakt door: Tatiana Smirnova,
Katka Woelderink, José Dias Miranda en Sofia Gomes

In dit schilderij steekt geel scherp af tegen de omringende kleuren. Het trekt de aandacht door zijn intensiteit en helderheid. In de muziek weerklinkt dit in de hoorn, gelaagd op de voorgrond. Daaromheen vormt zich een tweede laag van cello, piano, basklarinet en bewerkte stemmen. Zo ontstaat een klankbeeld dat het kleurenpalet van het schilderij volgt en de ervaring van geel verdiept.

Gebaseerd op: Cuno Amiet (1868-1961)
De gele heuvel, 1903
tempera op textiel
Kunstmuseum Solothurn, Dübi-Müller-Stiftung

De gele kamer

Deze compositie is gemaakt door: Guusje Walstra
Aanvullende piano door Jeremy Franklin

Deze compositie reageert op de ontregelende gele sfeer van De gele kamer van Chagall. De muziek is opgebouwd rondom een herhalend motief. Het roept gedachten op aan Parijs en Belarus,, en het beeld van een kunstenaar die ver van zijn wortels verwijderd is. Fragmenten van spraak en melodie verschuiven en vervagen langzaam, als een weerspiegeling van afstand en verlangen. Terwijl je luistert, leidt de muziek je langs de vreemde hoeken van de kamer en nodigt zij je uit de spanning, warmte en stille onrust te voelen.

Gebaseerd op: Marc Chagall (1887-1985)
La chambre jaune (De gele kamer), 1911
olieverf op doek
Fondation Beyeler, Beyeler collectie, Riehen/Basel

Going to the Ball and Back

Deze compositie is gemaakt door: Oliver Roldán en Tymon Zgorzelski
Opnames door Antón Sanmartín (French Horn) en Alkyona String Quartet

‘Going to the Ball and Back’ is een muzikale uitbreiding op een schilderij van Turner. Wat gebeurt er nadat de zon ondergaat? Hoe zou een ochtend eruitzien en klinken in dit schilderij? De muziek volgt een voortdurend herhalend ritme van dag en nacht en nodigt uit voor een volledig onderdompelende luisterervaring. De stroom van de tijd wordt gemarkeerd door stadsklokken in de verte. Terwijl je luistert, kun je ontdekken op welk moment van de dag of nacht je deze muziek aantreft.

Gebaseerd op: Joseph Mallord William Turner (1775-1851)
Naar het bal (San Martino), tentoongesteld 1846
olieverf op doek
Tate, Londen

